

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

I. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2015eko maiatzaren 13, 14 eta 15
Durango, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

GIZARTE ZIENTZIAK

Hurbilketa euskarazko lehen
telebista saioen historiara

Josu Martinez

212-219 or.
<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.i.28>

ANTOLATZAILEA:

BABESLEAK:

eman ta zabal zaku

LAGUNTZAILEAK:

UDALBILTZA

Hurbilketa euskarazko lehen telebista saioen historiara

MARTINEZ, J.

Ikus-entzunezko Komunikazioa.

josu.martinez@ehu.es

Laburpena

1971an, Hego Euskal Herrian Telenorten lehen aldiz euskara entzun baino bost urte lehenago eta ETB sortu baino hamaika urte lehenago, historiako lehen euskarazko telebista-saioak hasi ziren Ipar Euskal Herrian. Maite Barnetchek France3 katean zuzendutako *Eskual Herria orai eta gero* magazine kulturala dugu, beraz, euskarazko telebistaren *amatxi*. Iparraldeko euskal kulturaren lekukotza bizia biltzen duten 300 saiotik gora emititu ziren arren, apenas ikertu da esperientzia aitzindari hura. Ondorengo lerroetan, lehen hurbilketa bat burutzen da, ikerketa sakonago baten lehen pauso legez.

Euskal telebista; Iparraldea; Maite Barnetche; ikus-entzunezkoen historia.

Abstract

In 1971, five years before Basque language was first heard in Telenorte and eleven years before ETB was started, first Basque language television shows appeared in the Northern Basque Country. Culture magazine Euskal Herria orai eta gero, directed by Maite Barnetche for the French television, is Basque language's TV grandma. Although more than 300 shows were broadcasted, forming a living testimony of the Basque culture in Iparralde, few investigation has been done on the issue. We will do a first approach, as the first steep of further investigation.

Television in basque; Northern Basque Country; Maite Barnetche; Basque audiovisuals history

1. Sarrera

Joan den urteko abenduan irakurritako *Gure (zinemaren) Sor Lekua. Euskarazko lehen filmaren aurkikuntza, historia eta analisis* izeneko doktore tesiaren ondorioetan, hala adierazi genuen Ipar Euskal Herrian euskarazko kulturak izandako ibilbidea aztertzean:

Historian zehar beraz, kulturaren elementu berriak, behin eta berriz Iparraldetik sartu dira euskarara. (...) Literatura, kantagintza modernoa, rock-a, telebista... eta baita zinema ere. Gero, Hegoaldean zabaldu eta popularizatuko dira ordea, eta Iparraldearen aitzindari papera, ahaztu egingo zaigu, gure *hegozentrismoak* jota edo (Martinez, 2014)

Aipatu lanean, euskarazko lehen filma André Madré hazpandarrak 1956an zuzendu zuela ezezik, nabarmendu genuen, besteak beste, literaturak (Bernat Etxepareren obraren bidez 1545an), kantagintza modernoak (Mixel Labeguerieren abestiak medio), rock musikak (Niko Etxart eta Errobiren bitartez) edo eta telebistak (Maite Barnetxeren saioekin) Bidasoatik gora ikasi zutela euskaraz. Hots, geografikoki Hegoaldea baino askoz eremu tikiagoa izanagatik, kultura eta komunikazio molde berriak, zenbait kasu nabarmengarritan Iparraldean gauzatutako esperientzien bitartez sartu direla gure kulturara, historiako aro ezberdinetan.

Konstatazio historiko honetatik haratago, ez genuen egitatearen kausa soziologikoetan sakontzeko betarik izan. Arrazoiak “*seguraski kultura edo eta politikan*” (Martinez, 2014) bilatu beharko zirela zirriboratu genuen, hipotesi gisa, baina ikerketa sakonagoa, hurrengo lan batzuetarako utziz; doktore tesiak jadanik aski fruitu emana zuelakoan. Orain ordea, lan hura bukatuta iker-erronka berriei heltzeko tenorea iritsi zaigunean, orduan erantzun gabe utzitako galderen inguruan gogoetatzen hasteko abiapuntu egokia begitantzen zaigu IkerGazte kongresu hau.

Oixtion aipatutako kultur elementuen euskarazko jardunaren hastapenen historiatic, telebista da naski gure interes eremura gehien hurbiltzen dena eta aldi berean -denetan gazteena izanik paradoxikoa badirudi ere- gutxien ikertu denetakoa. Izan ere, euskal telebista ETBren jaiotzarekin hasi balitz legez, usu oharkabean pasatzen da euskarazko lehen telebista saioak Iparraldean sortu zirela, kasik hamabi urte lehenago Maite Barnetche kazetari bidarraitarraren eskutik. Hala, 1971etik aurrera Barnetchek zuzenduta France3 katean emititutako *Euskal Herria orai eta gero* telebista saioaren sorrera eta historia aztertuko ditugu lerrootan.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Egiteke dago oraindik, hain segur, euskarazko ikus-entzunezko komunikazioaren historia. Guk bederen, ez dugu aurkitu berau beren-beregi gaitzat hartzen duen obrarik, eta zinez mereziko lukeen lana litzatekelakoan gaude. Baina “hutsune” hau handia izanik, are handiagoa da erreferentzia gabezia, Ipar Euskal Herriko jardunei gagozkielarik.

70eko hamarkadatik aurrera euskaraz egindako telebista emankizunetaz interesatzen hasi ginelarik, berehala ohartu ginen, informazio gutxi eta sakabanatua zegoela gaiaz. Han hemenkako zenbait artikulutan esperientzia aitzindari hura aitortzen bazen ere, gehienetan aipamena ez zen esaldi pare batetik pasatzen, eta, kasu askotan, anekdota kutsua egozten zitzaien France3ko euskarazko emankizunei. Alta, bai koalitatiboki (magazin kultural bat baino ez zen) bai koantitatiboki (hilabetean 30 minutu baino ez zituen euskarazko emisioak) oso mugatua izan arren, 1971tik 1992ra 300 atal eta 75 emisio ordu inguru pilatu zituen *Euskal Herria orai eta gero* saioa anekdota hutsa baino dezentez gehiago izan zen. Izan ere, Patricio Guzman zinegile txiletarraren esaldi famatua (“*un país sin cine documental es como una familia sin album de fotos*”) ontzat ematen badugu, Maite Barnetche-ren lana, euskal ondare kulturalaren album ahaztu bezain paregabea da.

Aurkitu dugun erreferentzia osoena eta monografikoki gaia lantzen duen bakarra, Eusko Jaurlaritzak argitaratzen duen *Bidegileak* kolekziaroko Xipri Arbelbidek Barnetcheren bizitzaz eta lanaz idatzitako liburuxka da. Bertan, heletar apez ikerlariak, kazetariaren eta euskal emankizunen inguruko datu andana bat eskaintzen ditu, tonu dibulgatibo eta hagiografiko samarrean. Guk aipatu erreferentzia faltatik abiatuta, Arbelbidek Barnetche-ren figura aldarrikatzen du, haren lanaren inguruko errekonozimendu falta salatuz.

Alferretan bilatuko duzue Maite-ren izena gure kulturaren «kutzak» diren entziklopedietan! Lehen Euskal Telebista egin zuenik ez dakite! Horiek egin dituzten erredaktore, aholkulari, zuzentzaile, oharre- gile eta gaineratiko taldeetako adituek ez zekiten Maite Barnetxe bat izan denik ere (Arbelbide, 2002).

Kontsultatu ditugun euskal entziklopedietan Auñamendi da, Barnetcheri eta haren lanari erreferentzia osoena egiten diona; bi sarreratan aipatzen baita. Batean, Maite Barnetcheren biografia labur bat sinatzen du Ainhoa Arozamenak eta bestean, telebistak Iparraldean izandako bilakaera aztertzean paragrafo bat eskaintzen dio Petxo Idoyagak.

Bestalde, 1979an Jakin aldizkariak Ipar Euskal Herriari dedikatutako ale monografiko batean, Xabier Gasteizek (Piarres Xarriton ezkututzen zen ezizen honen atzean) hiru orrialdetako artikulua bat eskaintzen dio “Baionako euskal irrati-telebistei” (Gasteiz, 1979) eta *Le Mouvement Culturel Basque 1951-2001* liburuan Mixel Oronosek beste hainbeste egiten du Barnetche eta haren ondorengo Marie Bidarten lanarekin. Baina gainontzekoan, ezer gutxi. INGUMA datu basean, esaterako, Xipri Arbelbideren liburuxka baino ez da agertzen.

Frantzia mailan, berriz, aurkitu dugun lan aipagarri bakarra, JJ. Cheval-ek *Langues d'Aquitaine, dynamiques institutionnelles et patrimoine linguistique* publikazio monografikorako idatzitako “*Medias audiovisuels français et langues regionales minorisées. Contexte national et exemples aquitains*” artikulua dugu (Cheval, 2005). Bertan, Bordeleko unibertsitateko irakasle honek, Akitania eskualdeko medien historia egin eta bertan euskarak eta okzitanierak edukitako presentzia aztertzen ditu, Barnetche-ren lanari erreferentzia luzea eginez.

Horiek horrela, gure ustez aizu da esatea arlo honetan badela zer ikertu, eta merezi duela lan horri lotzea. Lehen hurbilketa honetan beraz, gaia plazara ekarri, eta hurrengo ikerketa lanentzako oinarri gisa balioko duen azterketa burutzea izan da gure helburua; euskarazko lehen telebista saioaren sorrera, praktika, eta oihartzunak enfoke historiko batetik aztertuz. Lehen eta bigarren mailako iturriak erabili ditugu horretarako. *Eskual Herria orai eta gero* saioa hogei atal ikusi ditugu *Institute National Audiovisuel* (INA) frantsesaren artxibo digitalean, eta bilketa bibliografiko eta hemerografikoa osatu dugu, bai euskal iturrietan, bai Frantzia mailakoetan.

3. Eta euskara telebistara heldu zen: *Eskual Herria orai eta gero* saioa

1971ko urriaren 4an, arratsaldeko 18:30etan puntuan, Mattin bertsolaria agertu zen Ipar Euskal Herriko etxeetako telebistetan. Laneko arrokekin, Ahetzeko bere etxaldearen pentze batean zutik, ezker eskua gurdi batean zuela ondorengo bertsoa kantatu zuen:

“Telebistan ´e hasi zauzkigu eskuaraz emankizunak
lan hortarako etorri zaizkit gizon batzuk jakintsunak
izate hortaz poztu zaitezte adiskide ta lagunak
bihotz erditik agurtzen ditut beira dauden eskualdunak”.

Horiek izan ziren, telebistaren historiako lehen euskarazko emankizuneko hastapeneko berbak. Euskarak telebistan leku (txiki) bat lortu zueneko lehen agurra. Hala beraz, soinua zineman entzun zen lehen aldia, *The Jazz Singer* filman izan baldin bazen, esan genezake, pantailako txikiko gure *Jazz Singer*, gure jazz kantaria, Mattin izan zela.

Handik goiti, makinatxo bat aldiz agertuko zen berriz Mattin, garaiko euskal kulturako beste pertsonaia inportante gehienak bezala, bi asterik behin, larunbat eguerditan emititzen zen hamabost minutuko saio hartan. Espazio arras murriz eta mugatua zen, dudarik gabe, baina garaian, aurrerapen handia izan zen euskararentzat. Zentzu horretan, 1971ko urriaren 4 hura ez zen gauetik goizera iritsi. Euskarak frantses telebistan saio txiki sinboliko hura eduki zuen arte, urak luzaz egin zuen bide.

3.1 Frantses irrati-telebista Akitanian: euskarazko ikus-entzunezkoentzat leiho (?)

Jakina da euskarak eta Euskal Herriak ez dutela inolako aitortza estatusik frantses Estatuan. Errepublikako hizkuntza ofizial bakarra frantsesa da, eta euskal lurraldeak, Bordele hiriburu duen Akitania eskualdean sartuta daude administratiboki, Pyrenees Atlantiques departamentuan,

Biarnoarekin batera. Hala, bertan inolako egiturarik ez egonki, Euskal Herrirako espreski egindako telebista saioak, Akitanian (hots, Bordelen) Pariseko telebistaren adar bat sortu ondotik etorri ziren, halabeharrez. Eta ez berehala.

Telebista 1957 hondarrean iritsi zen Akitaniara, Brouillac-en (Bordele kanpoaldean) emisore bat ezarri zelarik. Alta, oraindik urte batzuk behar izan ziren seinalea eskualde osora zabaltzeko eta hala, emeki emeki sartu zen “leiho txikia” euskaldunen etxeetan.

1962an, estazio bordelesa (ordurako *Bordeaux-Aquitaine* izena zuena) bere lehen emisio propioak burutzen hasi zen, kate nazionalarekiko deskonexio espazio laburretan, eta hamarkadan zehar, zabalduz joan zen tokiko errealitateari eskaintako tartea, besteak beste, eguneroko albistegi erregional bat ekoitziz, harik eta 1975an, Bordeleko estazioa kate autonomo bihurtu eta *FR3 Aquitaine* izena hartu arte.

Bitartean, 1961an, Radio Côte Basque sortu zen Biarritzen, turismoari lotuta. Egia esateko, ez zen Pariseko kate ofizialaren adar tenporal bat baino, izan ere, udan bakarrik emititzen zuen, hilabete eta erdiz, Biarritzeko kasinotik. Xipri Arbelbidek, mikazki oroitzen du:

Iparraldeko 250.000 euskaldunentzat ez zen irratirik urte osoan, bainan 15 egun oporretara etortzen ziren zenbeit dotzena mila paris- tarrentzat, irrati bat ariko zen hortik harat, urte oroz. (...) Bainan udatiarrak joan eta agur irratia! Gaineratiko urte osoan deus ez (Arbelbide, 2002).

Gutziz modu isolatuan eta programazio zulo batzuk tapatzeko bazen ere, laster euskarazko emankizun batzuk hasi ziren irrati hartan, Pantxoa Etxezaharreta irrati-saltzaileak katearen arduradunari proposaturik. Pilota partidak, euskarazko mezak, kantaldi tradizionalak eta antzeko emankizun xuriak ziren hastapen batean, eta Piarres Larzabal, Telesforo Monzon, Roger Idiart eta Marixan Minaberri ibili ziren horretan lanean, besteak beste. Arbelbidek dioenez, “*Ikaragarrizko arrakasta izan zuten berehala*” (Arbelbide, 2002). Alta, Xarritonek zehazten duenez, “*laster beren abertzale kutsuarengatik baztertuak izan ziren*” (Gasteiz, 1979).

1966-1967 urteen jiran, euskal kostaldeko irrati frantsesa egonkortu eta urte osoan emititzen hasi zen, eta orduan, egunero euskarari bost minutuko tarte sinboliko bat eta igandetan ordu erdiko programa bat eskaintzen hasi zitzaizkion. Kazetari kasik guztiak, ordea, Bordeletik etorriak ziren, eta ez zuten euskal gaiekiko ez ezagutza ez interesik. Irratiko idazkari hasi berria, Bidarraiko neska gazte bat zen, Maite Ameztoi izenekoa (Barnetche abizena, Guy Barnetche-rekin ezkondu ondotik hartu zuen) eta hari proposatu zioten euskarazko emisio laburren ardura.

Maite Barnetche (Bidarra 1941-Bidarte 1986), Biarritzeko aeroportuan idazkari izatetik zetorren. Ezer gutxi zekien irratiaz eta kazetaritzaz, eta euskaraz eta euskal kulturaz, berriz, haur denboran etxean jasotakoa bakarrik. Ez zen inolako mugimendu edo aktibitate euskaltzaletan inplikaturik, eta Xipri Arbelbidek dioenez, irratia emandako aukerari esker hasi zen, nolabait, bere haurtzaroko kultura berreskuratzen.

Behin ere ez zitzaizlarik gogoan pasatu ordu arte, egun batez euskaraz aritzen ahalko zenik irrati batetan. Gainera, Bidarraiko euskara hura, zekien bakarra, apur bat arrotza zitzaion. Bainan hasi zen eta gustu hartu. Berak aitortzen zuen euskara hortaz kanpo deus ez zuela ezagutzen ez Euskal Herriaz, ez euskaldunez. Bere lanari esker, lehenik irratan, gero telebistan, ikasi zuen euskaldun izaten.

Emeki emeki, Barnetche kolaboratzaile talde bat ehundu zuen haren inguruan: Ramuntxo Kanblong, Jakes Etcheverry, Gexan Lantziri, Janbattitt Dirassar (azken hau, ikasketaz kazetaria eta Sud-Ouest-en euskal gaiez arduratzen zena)... Bost urte beranduago, euskarak telebistara jauzi egiteko aukera agertu zenean, haiek guztiek ere lagunduko zuten Barnetche, euskarazko lehen telebista-saioak muntatzen.

1971an, Aquitaine-Bordeaux estazioaren emisioen barnean, euskarazko saio labur batzuk emititzeko bidea ireki zen. Jacques Chaban-Delmas lehen ministroak iragarritako zabalpenen ondotik, Michel Inchauspé diputatu garaztarrak Asanblean eskatu eta lortu zuen euskarazko emankizunentzako baimena, eta hala, Bordeleko zentroak proiektua martxan jarri zuen, beti ere,

kontrol zorrotz baten pean. Bordeleko unibertsitatean euskara katedra duen Jean Haritschelar irakaslea, ekimenaren “erantzule moral” izendatu zuten, esaterako, eta 1970ko irailean argitaratutako aurre-informe batean, emankizunetan pilotari, herri kirolei eta euskarazko teatroari leku berezia ematea gomendatzen zen (Cheval, 2005).

Irratian euskarazko emisioez arduratzen zen Maite Barnetche hautatu zuten euskarazko saio berriaren zuzendari, baina gainontzeko lan guztiak, grabaketa egunetan Bordeletik etortzen zen lau teknikariko ekipa batek eramaten zituen. Hastapenean, Barnetche-k ez zuenez ikus-entzunezko lengoaiaren inolako ezagutzarik, errealizadore bat jarri zioten ondoan eta haren laguntzarekin osatu zituen lehen saioak; ofizioa ikasi zuen arte. Alta, gero ere, muntaketa egitera Bordeleko estaziora joan behar izan zuen beti, denbora asko horretan galduz (Arbelbide, 2002).

Aurkezte denbora haietan, emankizuna “*l'expression vivante de la culture du peuple basque*” izango zela adierazi zuen Barnetche-k eta batere garrantziarik ematen ez ziotenen begietara, inportantzia poxi bat hartuko zuela euskarak, telebistan agertzeari esker (Cheval, 2005).

3.2 Eskual Herria orai eta gero: mugak hautsi zituen mugaz betetako saioa.

Emisio egun eta orduari dagokionez, urteetan zehar zenbait aldaketa eman baziren ere, funtsean, *Eskual Herria orai eta gero* saioak egonkor segitu zuen bere horretan 1992ra arte. 1986an Maite Barnetche gaixotasunez zendu zenean, Marie Bidart kazetariak hartu zuen bere lekukoa, harik eta 1992an programa kendu eta euskarazko emisioak bestelako moldean antolatu zituzten *France3 Eskual Herri* markaren barnean.

Urte haietan, orotara 300 bat emanaldi emititu ziren, orotara 75 ordu inguru, eta Ipar Euskal Herriko bizitza kulturalaren ikus-entzunezko lekukotza bizia bihurtu zen emankizuna, *familia albuma*. Alta, haren heina, itsasoan tanta batenaren pareko zen. 1978an, *FR3 Aquitaine*-ren urte osoko aktibitatearen %4 baino ez zuten suposatzen (Cheval, 2005) eta daturik ez dugun arren, pentsatzekoa da portzentaia hori gehiago txikituko zela hurrengo urteetan, eskualdeko emisio tartea gero eta zabalago zen bitartean, euskararen lekua beti bi asterik behineko 15 minutuetan gelditu baitzen; nahiz eta Barnetche-k gehiago galdegin. Arbelbideren hitzetan:

Materiala bazuen ausarki, eta lanak zituen ordu laurden batetan mugatzeko. Bainan beti hasierako ordu laurden horrekin gelditu behar izan zuen. Kortzikar eta betroinak euskaldunak bezela hasi baitziren, bien emankizunak luzatuak izan ziren. Hala nola bretoinak sei edo zazpi ekipetara pasatu ziren oren bat eta erdi emankizunekin hilabeteen. Hemen beti hein berean. Beti oren laurden bat hamabostetik (Arbelbide, 2002).

Baina emisio denbora bezainbat, edukiz ere mugatua zen *Eskual Herria orai eta gero*. Izan ere, emakizuna martxan jartzeko baldintzetako bat, aktualitateko gairik ez ikutzea izan zen hasieratik (Gasteiz, 1979; Arbelbide, 2002). Kultur gaiak aipa zitezkeen bakarrik euskaraz. XX. mendearen lehen erdialde osoan, Ipar Euskal Herrian jaun eta jabe izan zen *Aberri handi-aberri tipi* ideologiarekin bete-beteen bat zetorren premisa hau. Aberri txikiari (Hots, Euskal Herriari) eta haren nortasun ezaugarriari (“partikularismo” deituei, tartean zelarik hizkuntza) folkloretik gertu behar zuen kultur eremu murriz bat uzten zitzaien, Aberri Handiari zegozkion gainontzeko gaietan (politika, lan-harremanak, arlo soziala...) ez sartzeko baldintzarekin (Martinez, 2014). Alta, eskema honek 50eko hamarkadararte euskaltzaleengan ere onarpena zuen arren, 60ko hamarkadatik aurrera, Iparraldeko euskal abertzaletasunaren sorrerarekin, kritika eta erresistentzia aktiboa jasoko ditu, lehen aldiz euskara eta Euskal Herria zentroan jartzen duten euskaldungoaren sektore baten partetik.

Euskarazko telebista emankizunak haustura testuinguru horretan sortu ziren; ekoizleen (Bordeleko frantses telebistaren) eta audientziaren zati garrantzitsu baten nahiek talka egiten zuten joko-zelaietan. Hala, bien artean kokatzen zen Maite Barnetche-ren lana, etengabe ezinezko ekilibrio batean egon beharrez. Xarritonek 1979an hala deskribatzen zituen emankizunak:

Gaiek ahal bezain maltsoak izan behar dute: errotazain edo agure zahar baten solasak, laborari baten bizia, pastoral zati bat, Axularren historia eta holako... Frantziako administrazioak ez du bakarrik gure mintzairaren denbora hertsiki neurtzen, baina baita gure izpiritua hantsa gogorki tinkatzen (Gasteiz, 1979).

Arbelbidek dioenez, berriz, aktualitatea ez ikutzeko arrazoiak ematerakoan, Bordeleko nagusiak argi eta garbi mintzatu zitzaizkion Barnetcheri:

«Frantsesez eta euskaraz emana den berri bat, ez da gauza bera», erran zioten Bordaletik. Maitek zioen egia zela, jendeak ez dutela berri bat berdin hartzen frantsesez eta euskaraz. Bere mintzairak jendea barnagotik hunkitzen duela (Arbelbide, 2002).

Nolanahi dela, zenbait kasutan, aktualitatea nahi eta nahi ez agertzen zen emankizunetan. Hala, esaterako, ikastolei zenbait saio osorik eskaini zitzaizkien. Haien sorrera, irakasleen eta gurasoen baldintza eta ametsak, edo eta haurren egunerokoa jorratzen ziren erreportaje horietan, eta tonu aski xuriz eginagatik, gizartean gatazkatsua zen errealtate bat zuten gaia. 1983an bestalde, Hazparneko zapata industriaren krisiaz emankizun bat emititu zen. *A priori*, perspektiba historiko batetik Hazparne nola industrializatu zen kontatzen zuen emankizunak, baina azkenean, industriaren momentuko gainbeherak eta langileen zailtasunek hartu zuten gaia.

Baina kasu isolatu batzuk gora behera, emankizunen gehiengo zabala, Xarritonek aipatu gai *maltsoek* bete zuten. Eta gaia ezusteko leku batetik ateraz gero, zenbait kasutan, Bordeleko nagusien kontrol zorrotza zentsura bilakatu zen Barnetche-ren lanarentzat. Hala gertatzen zen, adibidez, kantari edo musika talderen bat grabatu, eta nagusiek, letraren bat gustuko ez bazuten. Ortziken taldearen kontzertu bat, esaterako, moztua izan zen "*Parisen eta Madrilan*" kantua interpretatzen zutelarik. Beste zentsura kasu ezagun bat, Iholdiko toberena izan zen. 1974an, tobera entzutetsu batzuk antolatu ziren Iholdin, gaia zelarik errota bat botaz herrian eraiki nahi zen laku artifiziala. Herri teatroa borroka sozialaren oihartzun bortitza bihurtu eta zalaparta handiz bukatu zen afera, polizia interbentzioa barne. Barnetche eta bere taldea han ziren, dena grabatzen, baina Bordelera joan zirenean, nagusiek esan zieten material guztia kaxoi batean gordetzeko. Ez zela euskaraz halakorik emitituko.

Gainontzekoan, kultur gertaerak (antzerkiek, pastoralek, kantaldiek, bertso saioek, literaturak), tradizioaren ikuspegitik begiratutako errealtate sozialek (arrantza, laborantza...), herri eta bailaretako historiak edo eta aiton-amonen lekukotzek bete zituzten ordu gehienak. Zentzu horretan, zinez harribitxia da Barnetche-k urtez urte sortu zuen irudi funtsa. Harribitxia... eta kasu askotan, ikus-entzunezko lekukotza bakarra: garaian bideoa popularizatu gabe baitzegoen. Etxahun Iruri, Xalbador, Mattin eta Xanpun bertsolariak; Pantxoa eta Peio, Niko Etxart, Maite Idirin, Errobi, Ortziken, Zazpiribai, Erramun Martikorena, Etxamendi ta Larralde, Estitxu eta Eltzegor musika taldeak; Piarres Lafitte, Telesforo Monzon, Piarres Larzabal, Roger Idiart, Piarres Xarriton, Louis Dassance, Jean Haristchelar eta Txomin Peillen kultur gizonak; Dongaitz, Durruty, Gaby, Lemoine eta Boudon pilotariak; lehen ikastoletako haur, guraso eta irakasleak... guzti horiek eta gehiago, behin eta berriz agertzen dira urte haietako ikuskizunetan, euskal kulturaren familia album paregabea osatuz. UEUk antolatutako kongresu honetan gaudenez gero, bereziki aipatzea merezi du, 1974an etxe honek Baionan egin kongresuari eskaintzen zaion emankizuna. Euskal unibertsitate bat sortzeko nahia eta behararen jiran, Txillardegi, Xarriton eta Jose Ramon Etxebarria elkarrizketatuko ditu Barnetche-k besteak beste, eta Koldo Mitxelena bera ikusiko dugu klase ematen, ikasleen artean Andolin Eguzkitza, Marc Legasse, Telesforo Monzon edo eta Piarres Lafitte bereiz daitezkeelarik.

3.3 Saioaren harrera eta oihartzunak

Euskara telebistara lehen aldiz eramatearen garrantzia historikoaz haratago, ez da errez euskarazko lehen emankizun haien harrera eta eragina neurtzea. Hasteko eta behin, datuak falta ditugulako urte haietan etxean telebista zuten euskal familien kopuruari dagokionez. Lehenengo emankizunaren ondotik, 1971ko urriaren 14an HERRIA aldizkariak emankizuna iragartzeko

argitaratu albiste laburrak, iradokitzen digu ez zirela hainbeste izango ere “*Bigarren gatea dutenek ikusten ahalko dituzte beraz. Kolorea dutenek kolorez, bertzek xuri eta beltzez bixttan dena. (...) Galde egiten dugu telebixta saltzailer otoi, argi ditzaten erosleak!*” (“Euskara telebixtan”, 1971).

Nolanahi dela, ikusteko modua zutenen artean, emankizunak harrera ona izan zuela dirudi. Arbelbideren hitzetan “*iraultza izan zen hemengo euskaldunen gogoetan*” (Arbelbide, 2002), baina zenbait jende zuten berehala onartu, etxe-zokotik kanpoko euskararen edozein erabilera, abertzaleei lotua ikusten baitzuten:

Euskal emankizunak hasi zirelarik bai irratian, bai telebistan, «Enbata» kide batzuentzat hartzen zituzten jende ainitzek. Euskaraz egin guzia, politika bezela sentitua zen. Eta politika tzarra! Beha zeuden zer aterako ote zuten euskarazko emankizun horietan. Gauzak aldatu ziren emeki-emeki. Ikusmolde guzietako jendeak mintzo baitziren. Jendea ohartu zen euskal emankizunak besteak iduriak zirela eta besteak balio zituztela. Euskara ez zekitenek ere ikusten zituzten azkenean emankizun horiek. Nehork ez zituen gehiago politika bezela ikusten (Arbelbide, 2002).

Abertzaleentzat berriz, esana dugun bezala, kontrakoa gertatzen zen. Politika eta aktualitate gehiago nahiko zutela emankizunetan. Haatik, Cheval-ek dioen gisan, ezin zuten printzipioaren kontra izan. Beraz, haien gusturako murriztegiak izan arren, onetsi egin zituzten segidan.

C'est peu pour certains, mais le magazine Hérria ne boude pas son plaisir et affiche sa satisfaction de voir sa langue accéder au petit écran citant au passage un dicton basque "ne refusez pas le peu, car y goûter est déjà bon". Et de conclure : "Enfin, à droite et à gauche, malgré toutes les entraves, l'on dirait qu'un vent nouveau souffle en faveur de la langue basque. Ne nous faisons pas d'illusions, le ciel basque reste nuageux, et il y a même des nuages bien noirs. Mais entre ces nuages, ne voit-on pas une petite lumière ? Ne nous faisons pas d'illusions non, mais ne désespérons pas non plus..." (Cheval, 2005).

Batzuentzat gehiegi. Gutxiegi besteentzat. Funtsean, oixtion aipatu eztabaida zegoen muinean. Ea euskarak denari buruz mintzatzeko balio ote zuen. Zentzu horretan, aipagarria da Xarritonek 1979an dioena, Asanblea Nazionalean emankizunak egiteko baimena lortu zuen Michel Inchauspé diputatu gaullistaren adierazpenei erantzunez.

Ez da harritzeko Inchauspe deputatuak erran izan baitu: «emana zaion denbora apurra ez dakiela nola bete gure Maite Barnetchek». Bazka-lekua kentzen bazaio, gure behiak ere ez daki zer jan (Gasteiz, 1979).

Hegoaldean izan zuen eraginari dagokionez, 1982an Euskal Telebista (ETB) sortu zenean, Martin Ibarbiak 300 saioetatik 160 erosi eta emititu zituen, “Iparraldetik” izenburupean. Bestalde, Barnetche-k berak kolaborazio ugari egin zituen ETBrekin, iparraldeko nolabaiteko korrespontsala bihurtuz. 1992an berriz, Iparraldearen orena saioa hasi zen. Iparraldeko taldeko batek, Iparraldeaz eta Iparraldean egina. Maite Barnetche-k ez zuen ikusi, baina nolabait, haren ametsaren gauzapeña izan zen hura, Arbelbideren ustez (Arbelbide, 2002).

1988an, Zestoako Euskal Zinemaren Astean, euskal zinemaren saria eman zion Barnetcheri, bere alabak jaso zuena. 1994An berriz, *Maite Barnetxe saria* sortu zuen ETBk, euskarazko telebistaren alde lan aipagarria egindako pertsonak saritzeko asmoz.

4. Ondorioak

Esana dugu, artikulu hau, sakonago jo nahi duen ikerketa baten lehen hurbilketa baino ez dela. Eta zentzu horretan, hasten ari garen bide batean egonik, ezin aterako dugu ondorio sendo ez behin betikorik.

Hala ere, esan dezagun hasteko, artikulu honetan konstatatu dugunez, euskarak telebistan emandako lehen pausuei buruz dauden erreferentziak gutxi eta dispersatuak daudela; eta merezi duela, gure ustez, gaian gehiago sakontzea.

Erreferentzia hauek eta gure ikergaia bera aztertuz, esan dezagun, bigarrenik, *Eskual Herria orai eta gero* saioa, denboraz eta edukiz oso mugatua zen espazioa izan zela (seguraski ezin zuelako bestela izan), eta ekoizleen eta audientziaren arteko talka etengabe batean garatu zela, beronen funtsa, euskaraz kontatu zitekeenaren inguruko dialektika zelarik; hots, euskararen balio soziala.

Eta ondorio probisional hauekin bukatzeko, esan dezagun, hirugarrenik, (momentuz behintzat) *Eskual Herria orai eta gero* saioak garaian bere komunitateari egindako ekarpena neurtzea zaila bazaigu ere, gaur egun ikusita duda ezina dela euskal kulturari egindako ekarpena. 75 orduko irudi eta soinu funts ezezagun hori, izan ere, gure kulturaren lekuko paregabea baita. Ezagutu, eta ezagutarazi beharrekoa.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Hemendik aurrera, esan bezala, asko gelditzen da ikertzeko euskarazko telebistaren lehen hastapenen arloan. *Eskual Herria orai eta gero* saiora mugatuz bakarrik (Hegoaldeko Telenorte alde batera utziz, esan nahi baita).

Guri dagokigularik, hemendik aurrera, batetik garaiko zenbait protagonistekin elkarrizketa sakon sorta bat burutuko ditugu (Janbattit Dirassar, Gexan Lantziri, Ramuntxo Camblong, Chantal Barnetche) eta bestetik, *Institute National Audiovisuel* (INA) frantsesaren artxiboetan, saioak ikusten segituko, 300 saioak ikusi ondotik, sailkatu eta eduki analisiari ekiteko asmoz. Hirugarren pausu batean berriz, euskarazko telebistaren agerpenak garaian izandako oihartzun eta eragin soziala neurtzeko saiakera bat diseinatzen saiatuko gara.

Bukatzeko, horiek guztietaz aparte, edo horiekin guztiekin batera, ezin ordainduzko euskal ikus-entzunezkoen ondare kultural hau euskaldun guztien esku ikusgai jartzeko eginahalak egingo ditugu.

6. Erreferentziak

Arbelbide, X. (2002): *Maite Barnetxe*. Bidegileak saila, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.

Auñamendi entziklopedia. <http://www.euskomedia.org/aunamendi?idi=es>

Cheval, JJ. (2005). “Medias audiovisuels français et langues regionales minorisées. Contexte national et exemples aquitains”, *Langues d’Aquitaine, dynamiques institutionnelles et patrimoine linguistique*, Editions de la Maison des Sciences de l’Homme d’Aquitaine, Bordele.

“Euskara telebixtan”. *Herria: journal hebdomadaire basque-français*, 1971-10-17, Baiona.

Gasteiz, X. (1979): “Baionako irrati telebistak”, *Jakin*, 10. zk (bigarren aldia), 61-64.

Institut National Audiovisuel (INA). Artxiboak. [Http://www.inamediapro.com](http://www.inamediapro.com)

Martinez, J. (2014): *Gure (zinemaren) sor lekua: Euskarazko lehen filmaren aurkikuntza historia eta analisisa*. Doktore tesia. Leioa.

Oronos, M. (2003): *Le mouvement culturel basque (1951-2001)*, Elkarlanean, Baiona.